

4. Vývoj spotřebitelských cen zboží a služeb

Spotřebitelské ceny byly v roce 2003 o 77,5 % vyšší než v roce 1993¹. Meziroční přírůstky spotřebitelských cen měly ve sledovaných deseti letech klesající tendenci s výkyvy směrem nahoru v roce 1998, 2000 a 2001. V roce 1998 byla dvouciferná míra inflace ovlivněna zintenzívněním procesu deregulace většiny regulovaných cen, změnami spotřebních daní pohonných hmot, lihovin, cigaret a zvýšení sazeb DPH u energií z 5 na 22 %. Naopak v roce 1999 vlivem prakticky zastavení dalších deregulací a výrazného poklesu cen potravin dosáhl meziroční růst rekordně nízké hodnoty (2,1 %). V dalších dvou letech (2000 a 2001) sice meziroční růst mírně zrychlil vlivem zejména růstu cen potravin, ale zůstal zhruba na poloviční hodnotě let 1994 až 1998. V roce 2002 dosáhla inflace další do té doby nejnižší hodnoty (1,8 %). Snižování inflace kulminovalo v roce 2003, kdy cenový růst dosáhl pouze 0,1 % a byl o dva řády nižší než v roce 1994. Snižování dynamiky růstu spotřebitelských cen (zejména od roku 1999) se projevilo, i když v různé míře a s některými výkyvy, u všech oddílů spotřebního koše.

Vývoj indexů spotřebitelských cen
(předchozí rok=100)

	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	Index 2003/ 1993
Úhrn	110,0	109,1	108,8	108,5	110,7	102,1	103,9	104,7	101,8	100,1	177,5
v tom: potraviny, nealkoholické nápoje	110,1	111,3	107,9	104,4	104,4	94,5	101,0	105,1	98,1	97,8	138,6
alkoholické nápoje, tabák	106,7	106,6	109,9	106,4	109,5	104,6	104,2	103,2	101,9	100,9	168,5
odívání a obuv	111,2	110,3	110,4	108,8	106,3	100,1	98,1	98,3	97,4	95,0	140,2
bydlení, voda, energie, paliva	113,3	110,3	112,2	119,0	130,5	109,1	108,5	109,9	106,1	102,0	306,6
bytové vybavení, zařízení domácnosti	106,8	105,4	104,2	105,4	106,0	102,0	100,5	100,1	99,9	98,4	132,2
zdraví	139,1	112,8	112,5	118,8	114,0	104,0	102,8	103,2	104,7	104,0	287,4
doprava	108,3	105,4	112,4	108,1	104,7	103,6	111,0	100,3	98,1	100,1	164,4
pošty a telekomunikace	109,3	116,3	114,7	114,9	110,9	115,3	107,0	105,0	103,3	98,0	243,3
rekreace, kultura, sport	112,3	108,8	106,7	106,7	106,9	102,2	102,5	105,1	102,0	99,7	166,4
vzdělání	139,8	116,6	113,5	110,1	114,6	108,0	104,4	102,8	103,6	103,0	288,4
stravovací a ubytovací služby	108,2	112,3	106,3	106,6	111,8	103,0	102,6	102,8	103,5	101,8	176,1
ostatní zboží a služby	109,1	105,6	105,0	106,3	107,9	102,4	102,2	104,6	104,0	102,9	162,6

Nejvýraznější zvýšení ve sledovaných letech zaznamenaly ceny v oddílech bydlení, voda, energie, paliva (dále jen bydlení), zdravotnictví, pošty a telekomunikace, vzdělávání. Růst cen ve **zdravotnictví a vzdělávání** se projevil zejména v roce 1994 a souvisel s rozšiřováním placených služeb v těchto oblastech. Jednalo se například o zavedení doplatků za řadu léků předepsaných lékařem, za které se dosud platil jednokorunový poplatek, zvyšování doplatků za stomatologické výrobky a ve vzdělávání to byly poplatky na soukromých středních školách. I v dalších letech s výjimkou let 2000 a 2001 rostly ceny v oddíle zdraví rychleji než průměrná cenová hladina vlivem vývoje cen léků, lázeňských pobytů, služeb a výrobků očních optiků. Podobně i vzdělávání patřilo k oblasti s nadprůměrnou dynamikou meziročního cenového růstu, což byl důsledek zvyšování poplatků v mateřských školkách, v jazykových kurzech, uměleckých školách a zavedení nových poplatků jako např. poplatků za přijímací řízení na vysokou školu, školné na vyšších odborných školách, poplatky za překročení standardní délky vysokoškolského studia. V oddíle **pošty a telekomunikace** vedlo téměř každoroční zvyšování cen veřejných telekomunikačních služeb k téměř trojnásobnému růstu (o 184,4 % v roce 2003 proti roku 1993). Poštovní poplatky vzrostly ve stejném období o 135,1 %.

Rozhodujícím faktorem vývoje hladiny spotřebitelských cen byly vzhledem ke své váze ve spotřebním koši ceny hlavně bydlení a potravin a nealkoholických nápojů. Ceny v oddíle **bydlení** měly ve všech analyzovaných letech výrazně vyšší růst než průměrná cenová hladina. Meziroční tempa růstu oscilovala kolem hodnoty 10 % s výjimkou let 1997 a 1998, kdy růst cen bydlení kulminoval. Poslední dva roky došlo k výraznému zpomalení cenového růstu. Tento vývoj souvisel se stupněm cenových deregulací zejména energií, nájemného, vodného a stočného, odvozu odpadků. Z příložené tabulky je zřejmé, že postupné zvyšování regulovaných cen u většiny položek bydlení bylo nejvýraznější ve druhé polovině devadesátých let. Ceny všech uvedených položek vzrostly v letech 1993 až 2003 (u nájemného v letech 1994 až 2003)² víc než trojnásobně. U čistého nájemného kulminoval meziroční růst cen v letech 1997

¹ Poznámka: V roce 1993, který je bazickým rokem této analýzy, zaznamenaly spotřebitelské ceny nejvyšší meziroční růst (o 20,8 %) za dobu existence samostatné České republiky. V tomto roce došlo ke změně dosavadní daňové soustavy zavedením dvou sazeb DPH (5 a 22 %). Dopad této změny na vzestupu úrovně cenové hladiny byl odhadován na 8,0 až 8,5 procentních bodů.

² Čisté nájemné obsahovalo v roce 1993 poplatky za služby spojené s bydlením

a 1998, v dalších letech se postupně zmírňoval. Ceny čistého nájemného byly od roku 1995 pravidelně zvyšovány vždy od července příslušného roku v závislosti na výši inflace (od roku 1999 podle indexu cen stavebních prací a materiálů) a koeficientu velikosti obce. Tento postup byl používán do roku 2002. V roce 2003 se ceny regulovaného nájemného neměnily z důvodu absence zákonné normy, která by výši regulovaného nájemného umožnila zvedat. V roce 2003 vzrostly ceny čistého nájemného meziročně v průměru za rok o 4,2 %, v tom v 1. pololetí 2003 byly vyšší o 8,7 % (vlivem zvýšení nájemného od července 2002), zatímco ve 2. pololetí 2003 zůstaly na úrovni 2. pololetí 2002. Od roku 1995 (rok 1994=100) do roku 2003 vzrostly ceny nájemného více než třiapůlnásobně (o 268,4 %). Ceny elektřiny a zemního plynu rostly v jednotlivých letech velice podobně s tím, že nejvyšší vzestup nastal v roce 1998 v důsledku zvýšení DPH u těchto komodit z 5 na 22 %. Rozdílný vývoj u těchto dvou položek nastal v roce 2001, kdy ceny zemního plynu byly zvýšeny dvakrát (v lednu a červenci) vlivem růstu světových cen zemního plynu v 1. pololetí 2001. V roce 2002 pak došlo po prvé hned k dvojnásobnému snížení ceny zemního plynu (od dubna o 8,2 % a října o 7,3 %) a tím se jejich meziroční růst silně zpomalil. Podobně v roce 2003 zaznamenaly ceny zemního plynu dvojnásobné zvýšení a na podzim pak opět mírný pokles. Ceny elektřiny se zvyšovaly v jednotlivých letech poměrně rovnoměrně mezi zhruba 10 až 15 procenty (s výjimkou roku 1994 a 1998), v roce 2003 však byly prvně sníženy a dostaly se pod úroveň roku 2002. Vývoj cen tepla byl časově poněkud jiný než u elektřiny a plynu. Jejich růst se soustředil do let 1994 až 1998, v dalších letech se výrazně zpomalil. Ceny elektřiny a plynu stále patří mezi ceny regulované Energetickým regulačním úřadem, regulace cen tepla probíhá formou věcného usměrňování výše ceny. V letech 1993 (rok 1993=100) až 2003 vzrostly ceny elektřiny a tepla téměř stejně (o 220,2 % a 222,4 %), ceny zemního plynu byly vyšší o 269,6 % a ceny za odvoz odpadků o 239,7 %.

Indexy spotřebitelských cen (předchozí rok = 100)

	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	Index 2003/ 1993
Čisté nájemné v nájemních bytech ⁵⁾	.	111,75	124,4	138,6	133,9	116	106,9	104,1	106,3	104,2	.
Vodné, stočné	128,8	109,9	116,2	117,5	116,3	115,8	112,7	110,4	108,2	105,5	369,7
Odvoz odpadků a ostatní sanitární služby	156,5	113,6	111,1	110,7	120,1	109,1	101,3	100,3	107,9	108,3	339,7
Elektřina	105,2	110,8	111,1	116,4	139,3	110,8	115,1	114,8	109,4	95,2	320,2
Zemní plyn pro domácnosti	106,1	110,2	110,7	116,6	141,3	111,9	115,1	131	101,6	101,1	369,6
Teplota pro otop a přípravu teplé vody	126,5	112,4	109,9	122,8	138,7	103,1	103,5	107,6	104,1	101,3	322,4

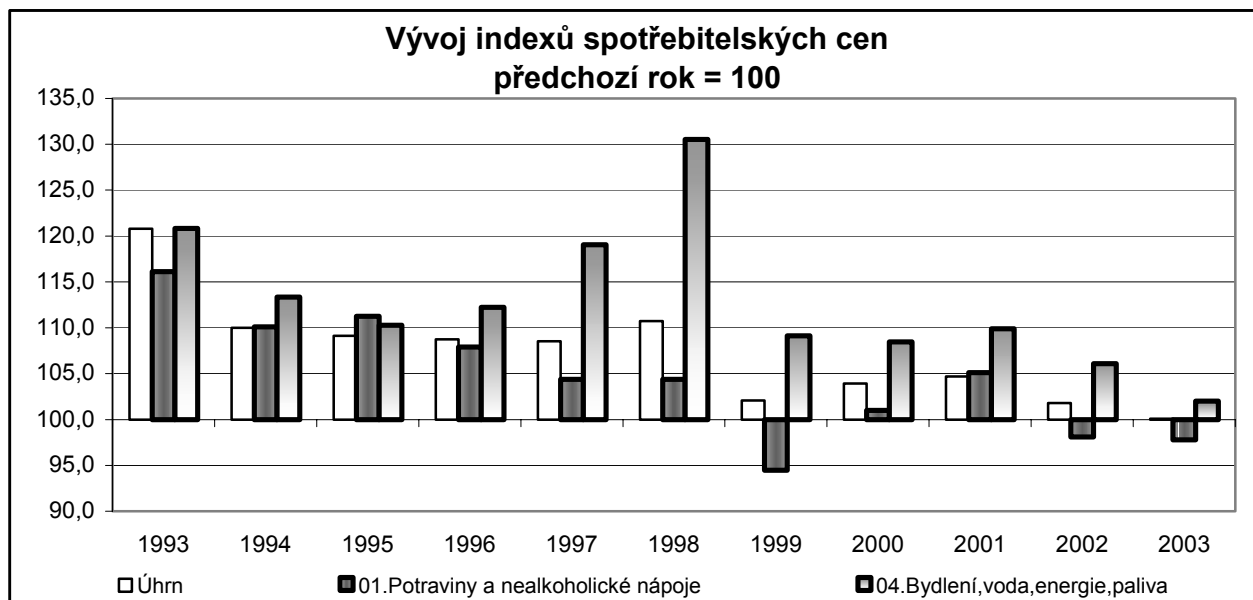
Poznámka: Zemní plyn v roce 1994 vč. propan-butanu v bombách

Na rozdíl od bydlení patřily **potravin a nealkoholické nápoje** v letech 1994 až 2003 mezi oddíly spotřebního koše s nejnižšími cenovými růsty. Výrazný vzestup cen potravin na počátku devadesátých let se postupně zpomaloval až se od roku 1999 zastavil (s výjimkou roku 2001). V roce 1999 a v posledních dvou letech byly ceny potravin a nealkoholických nápojů dokonce meziročně nižší a ovlivnily tak nízké přírůstky hladiny spotřebitelských cen v těchto letech. Na vývoj cen potravin působily zejména ceny váhově tří nejsilnějších skupin: maso, mléko, sýry, vejce, pekárenské výrobky a obiloviny (dohromady podíl 58,5%) a dále sezónně proměnlivé ceny ovoce a zeleniny. Cenový vývoj těchto sortimentních skupin potravin se lišil jak v čase, tak v intenzitě.

Indexy spotřebitelských cen (předchozí rok = 100)

	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	Index 2003/ 1993
POTRAVINY A NEALKOHOLICKÉ NÁPOJE	110,1	111,3	107,9	104,4	104,4	94,5	101,0	105,1	98,1	97,8	138,6
z toho:											
pekárenské výrobky; obiloviny	109,1	107,7	118,2	111,6	100,3	95,3	96,4	105,6	99,7	101,0	151,9
maso	116,1	109,0	106,7	103,3	103,3	90,9	104,2	108,2	92,6	94,4	128,9
mléko, sýry a vejce	103,8	110,0	113,6	105,3	106,0	93,4	105,7	102,8	100,0	97,1	142,5
ovoce	108,6	106,8	111,8	103,7	99,5	94,9	94,8	113,2	97,3	101,5	134,5
zelenina	113,5	124,7	93,8	95,8	108,3	89,7	99,6	101,4	105,7	97,5	128,6

Pokles cen v roce 1999 byl ovlivněn zejména vývojem cen zemědělských výrobců, kde ceny jak živočišných, tak rostlinných výrobků měly výraznou klesající tendenci, která skončila až v první polovině roku 2000. Naopak v druhé polovině roku 2000 a v roce 2001 se ceny zemědělských výrobců zvyšovaly a ovlivnily tak růst i spotřebitelských cen potravin v roce 2001. Podobně v roce 2002 a 2003 byly ceny zemědělských výrobců, ceny tuzemských výrobců potravinářských výrobků a nápojů i dovozní ceny potravinářských výrobků nižší než v předchozím roce. Vývoj spotřebitelských cen potravin byl ovlivňován i konkurenčním prostředím vytvářeným zejména řetězci hypermarketů.

Zhruba stejně jako ceny potravin se zvýšily v letech 1993 až 2003 i ceny **odívání a obuvi, bytového vybavení a zařízení**. U obou těchto oddílů došlo od roku 1999 a 2000 ke stabilizaci cenové hladiny s tendencí cenového poklesu v posledních letech. Ceny oděvů i obuvi vzrostly v uvedených letech téměř stejně (o 40,4 a 37,9 %). Z bytového vybavení a zařízení domácností působily na snižování cenové hladiny ceny domácích spotřebičů, které byly v roce 2003 mírně nižší než v roce 1993. Vývoj cen v těchto dvou oddílech byl silně ovlivňován nerovnováhou mezi nabídkou a poptávkou na trhu ve prospěch nabídky a tím vytvořeným konkurenčním prostředím.

Nižší než celková hladina spotřebitelských cen a navzájem podobný růst (o 60 až 70 procent) měly od roku 1993 do roku 2003 ceny v oddílech alkoholické nápoje a tabák, doprava, rekreace a kultura, ostatní zboží a služby. V oddíle **alkoholické nápoje a tabák** působilo na vzestup cen kromě tržních vlivů i zvyšování spotřebních daní v letech 1995, 1996, 1998, v případě cigaret ještě v roce 1999. V roce 2001 byl zaveden nový způsob výpočtu spotřební daně v závislosti na pevné ceně tabákových výrobků. Tyto faktory vedly ke zvýšení cen tabákových výrobků o 90,1 % a alkoholických nápojů o 42,3 %.

Vývoj cen **dopravy** ovlivňovaly zejména ceny dopravních služeb, které v průběhu deseti let vzrostly téměř trojnásobně (o 178,8 %). Více než čtyřnásobně se zvýšily ceny v železniční dopravě (o 331,2 %), z toho nejvíce v roce 1995 a 1998 (o 49,4 a 39,4 %). Ceny v silniční osobní dopravě narostly v průběhu deseti let o 221,6 %, při čemž nejvyšší růst nastal v roce 1996 v důsledku zrušení dotací pro dojíždění žáků a studentů do školy. Druhým významným faktorem ovlivňujícím úroveň cen v oddíle doprava byly pohonné hmoty, jejichž ceny vzrostly v letech 1993 až 2003 o 33,0 %. Nejvíce vzrostly ceny pohonných hmot v roce 2000 (o 24,8 %), v dalších letech 2001 a 2002 pak výrazně klesly (o 5,1 a 9,5 %). Tento vývoj byl odrazem situace na světových trzích ropy, kde ceny v roce 2000 výrazně stouply a v následných dvou letech postupně klesaly. Ceny pohonných hmot ovlivňovalo i zvyšování spotřebních daní v roce 1998 a 1999.

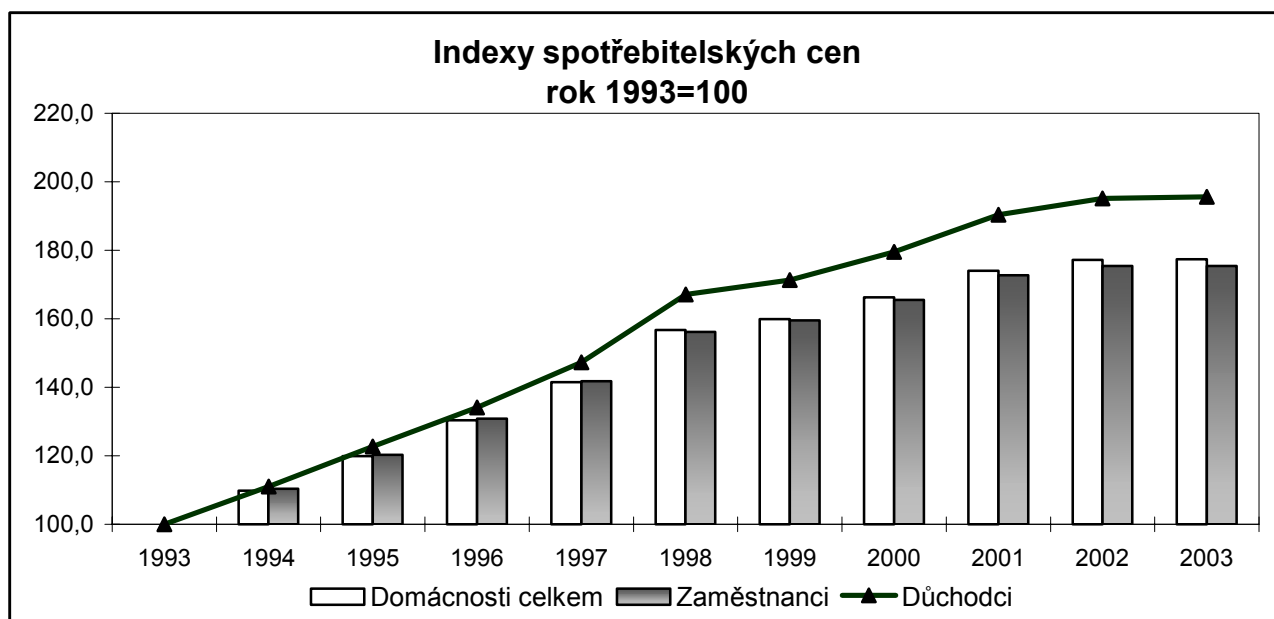
V oddíle **rekreace a kultura** patřily mezi nejrychleji rostoucí položky ceny novin a časopisů, které vzrostly v roce 2003 ve srovnání s rokem 1993 o 176,8 %. Naopak od roku 1995 soustavně klesaly ceny audiovizuálních a fotografických zařízení a zařízení pro zpracování dat.

Z položek spadajících do **ostatního zboží a služeb** se zvýšily ceny sociálních služeb o 219,1 %, ceny služeb osobní péče o 171,4 %. Pojistné domů a bytů vzrostlo více jak trojnásobně a pojistné

motorových vozidel téměř pětinasobně. Skoro čtyřnásobně vzrostly poplatky za finanční služby. Naopak ceny elektrických přístrojů pro osobní péči byly vyšší pouze o 2,7 % a ceny klenotů a hodinek o 10,3 %.

Skoro stejné zvýšení jako celková hladina spotřebitelských cen zaznamenaly ceny **stravování a ubytování**, ceny stravovacích služeb se zvýšily během deseti let o 72,9 %, ceny ubytovacích služeb výrazně více (o 172,3 %). Ve všech analyzovaných letech byla meziroční tempa růstu ubytovacích služeb vyšší než u stravovacích služeb. V růstu cen jak stravovacích, tak ubytovacích služeb se promítlo zvýšení cen školního stravování a poplatků za ubytování na středoškolských internátech v důsledku změn v dotačním systému těchto položek od ledna 1998. Naopak snížení DPH z 19 na 5 % v restauračním stravování a ubytovacích službách od dubna 2000 se nijak výrazně neprojevalo.

Vývoj spotřebitelských cen v letech 1993 až 2003 (rok 1993=100) se projevil zvýšením indexů spotřebitelských cen (životních nákladů) u domácností zaměstnanců o 75,6 % a u domácností důchodců o 95,5 %.

Vzhledem k tomu, že časová řada indexů spotřebitelských cen (životních nákladů) domácností zaměstnanců a důchodců (dále ISC zaměstnanců a důchodců) v členění na 12 výdajových skupin COICOP je k dispozici až od roku 1994, bude se další hodnocení vývoje ISC zaměstnanců a důchodců vztahovat k časovému období 1994 až 2003 (rok 1994=100). V letech 1994 až 2003 rostly u domácností důchodců rychleji ISC ve všech oddílech spotřebního koše (s výjimkou alkoholických nápojů a tabáku). Tento jev byl způsoben jinou vnitřní strukturou spotřeby u domácností důchodců, z čehož vyplývá, že rostly rychleji ty ceny zboží a služeb, u kterých mají domácnosti důchodců relativně vyšší podíl výdajů na celkové spotřebě. To se týká zejména bydlení, které patří k cenově nejrychleji se vyvíjejícímu oddílu spotřebního koše. Na vyšší růst ISC důchodců působily dále i ceny v oddíle zdraví a pošty a telekomunikace jak vyšší vahou ve spotřebním koši, tak rychleji rostoucím ISC v těchto segmentech spotřebního koše. Vyšší růst ISC u domácností důchodců v dopravě byl způsoben vyšším podílem výdajů za veřejnou dopravu (kde ceny rostly nejvíce) a naopak absencí výdajů na nové automobily. Na zmírnění růstu ISC důchodců působil vývoj cen potravin, které patřily v letech 1994 až 2003 k cenově nejpomaleji rostoucím oddílům spotřebního koše a jejich váha byla u důchodců výrazně vyšší než u zaměstnanců. Vývoj ISC domácností zaměstnanců a důchodců podle 12 oddílů COICOP vč. jejich stálých vah je uveden v tabulkové příloze (tab. č. 4.2).